

УДК 821.161.2.09:929 (1917-1991)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-1257-1265](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-1257-1265)

Шевченко Світлана Миколаївна кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вул. Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІ ПОГЛЯДИ ДІЯЧІВ УКРАЇНИ (1917 Р. – 1991 Р.)

Анотація. Статтю присвячено філософсько-освітнім поглядам українських діячів визначеного періоду. Встановлено, що вітчизняна філософія освіти свої витoki бере з другої половини ХІХ ст. (П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинський, Ю. Бачинський). *Першим* українським мислителем був Г. Сковорода. Учений звертався до осмислення освіти у філософській творчості. Освіту філософ уважав засобом виховання всього народу, а витокami його педагогічних принципів були традиції етнопедагогіки, на ґрунті якої сформувались основні педагогічні ідеї трудового виховання, виховання людини праці, чесноі особистості, що вибирає шлях згідно зі своїми природними нахилами. Ідеї П. Юркевича надихнули представників Кирило-Мефодіївського братства – Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, М. Гулака. Вони зробили значний внесок в українську просвітницьку справу. Просвітницькі ідеї обґрунтовували Я. Козелецький, П. Лодій, І. Котляревський та ін.

У кінці ХІХ – поч. ХХ ст. *відстоювали* право українців на національну освіту (мову, культуру), *розглядали* підходи різних ідей і проєктів реформування освіти, її трудового і професійного спрямування, зв'язку із життям у навчально-виховному процесі О. Потебня, М. Драгоманов, І. Франко, Олена Пчілка, П. Грабовський, М. Коцюбинський, Леся Українка та ін. Д. Донцов, І. Мірчук, В. Липинський, М. Міхновський, Д. Чижевський, В. Щербаківський та ін. *розглядали* націоналізм як світогляд українського народу, *мріяли* у повернення до створених попередніми поколіннями моральних цінностей українців; брали участь в українському русі, *боролися* за збереження особливостей соціальної і культурної ідентичності, *вперше висунули* ідею політичної самостійності України (1917).

Доведено, що одним із найголовніших завдань революційних перетворень проголошувалася українізація школи. Липинський пропагував відродити державницькі традиції української шляхти й зберегти особливості її соціальної та культурної сутності, які вважав надзвичайно цінними для українського народу. *Активізація* культурно-освітнього руху, *створення* умов для вивчення української мови, *розвитку* національної школи, науки, культури, *захисту* національних інтересів діячами культури та освіти Б. Грінченком, С. Русовою, М. Хвильовим, О. Музиченком, В. Дурдуківським, Я. Чепігою, А. Макаренком, С. Черкасенком, О. Залужним, І. Соколянським, Г. Ващенком, І. Огієнком, В. Сухомлинським та ін.) сприяли українському державотворенню.

Ключові слова: українські діячі, націоналізм, світогляд українського народу, національні ідеї, національні традиції, патріотизм, моральні цінності українців, українізація школи.

Shevchenko Svitlana Mykolayivna Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 52D Sichovykh Striltsiv St., Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL VIEWS OF ACTIVISTS OF UKRAINE (1917 - 1991)

Abstract. The article is devoted to the philosophical and educational views of Ukrainian figures of a certain period. It has been established that the domestic philosophy of education takes its origins from the second half of the 19th century. (P. Kulish, P. Yurkevich, K. Ushynskiy, Yu. Bachinskyi). The first Ukrainian thinker was H. Skovoroda. The scientist turned to the understanding of education in philosophical creativity. The philosopher considered education as a means of educating the entire nation, and the origins of his pedagogical principles were the traditions of ethnopedagogy, on the basis of which the main pedagogical ideas of labor education, education of a working person, an honest individual who chooses a path according to his natural inclinations were formed. The ideas of P. Yurkevich inspired the representatives of the Cyril and Methodius Brotherhood - T. Shevchenko, P. Kulish, M. Kostomarov, M. Gulak. They made a significant contribution to Ukrainian educational work. Enlightenment ideas were substantiated by Ya. Kozeletskiy, P. Lodyi, I. Kotlyarevskiy, and others.

At the end of the 19th century - the beginning of 20th century defended the right of Ukrainians to national education (language, culture), considered the approaches of various ideas and projects of reforming education, its labor and professional direction, the connection with life in the educational and educational process O. Potebnia, M. Drahomanov, I. Franko, Olena Pchilka, P. Grabovskyi, M. Kotsyubinskyi, Lesya Ukrainka and others. D. Dontsov, I. Mirchuk, V. Lypynskyi, M. Mikhnovskyi, D. Chyzhevskyi, V. Scherbakivskyi, and others. considered nationalism as the worldview of the Ukrainian people, dreamed of a return to the moral values of Ukrainians created by previous generations; participated in the Ukrainian movement, fought for the preservation of the peculiarities of social and cultural identity, first put forward the idea of political independence of Ukraine (1917).

It has been proven that one of the most important tasks of the revolutionary transformations was declared to be the Ukrainization of the school. Lypynskyi advocated reviving the state traditions of the Ukrainian nobility and preserving the features of its social and cultural essence, which he considered extremely valuable for the Ukrainian people. Activation of the cultural and educational movement, creation of conditions for learning the Ukrainian language, development of the national school, science, culture, protection of national interests by cultural and educational figures (B. Grinchenko, S. Rusova, M. Khvylov, O. Muzichenko, V. Durdukivskyi, Ya. Chepiga, A. Makarenko, S. Cherkasenko, O. Zaluzhny, I. Sokolyanskyi, H. Vashchenko, I. Ohienko, V. Sukhomlynskyi, etc.) contributed to the creation of the Ukrainian state.

Keywords: Ukrainian figures, nationalism, worldview of the Ukrainian people, national ideas, national traditions, patriotism, moral values of Ukrainians, Ukrainization of school.

Постановка проблеми. Український національний рух наприкінці 19 і початку 20 століть був помітною рисою в діяльності українських діячів. Їх гуманістичні традиції охарактеризовані національними переконаннями серед поширення українського народу своїми творчими діями, зокрема намаганнями боротьби. Націоналісти-інтегралі стали вважати, що їх епоха вимагала нових форм революційної дії щодо націоналізації України [3]. Спроби реформ були рушійними силами в роботі як кожного окремо вченого так і спільної боротьби діячів за незалежність, мову та культуру України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи літературні джерела знаходимо цілу плеяду менш відомих українських діячів: В. Липинський, І. Мірчук, М. Міхновський, В. Щербаківський та

інші, які розглядали націоналізм як світогляд українського народу серед яких і Дмитро Донцов – український літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, головний ідеолог українського інтегрального націоналізму. Історико-культурологічна, політична, ідеологічна, культурно-громадська діяльність Д. Донцова, зокрема окремі аспекти інтегрально-націоналістичної, патріотичної і окремо десь педагогічної спадщини стали предметом наукового дослідження Єндика Р., Сосновського М. та ін. Сучасне осмислення розвитку вітчизняної педагогічної науки знайшло відображення у працях Г. Грабовича, І. Дзюби, А. Жуковського, М. Железняка, Квітки С. та ін., які досліджували різні аспекти націоналістичної, просвітницької діяльності та аналізували його праці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас історіографічний огляд джерел засвідчує, що науково-просвітницька діяльність досліджуваних діячів України з філософсько-освітнього погляду ще недостатньо вивчена. Не дістали належної уваги їх національні ідеї патріотичного характеру, що їх зберігають спеціальні наукові праці, літературні твори, епістолярій, зокрема просвітницько-педагогічна діяльність їх у зазначений період.

Метою статті є показати хто з діячів української культури в кінці XIX – поч. XX ст. *відстоював* право українців на національну освіту (мову, культуру) та висвітлити їх філософсько-освітні погляди.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна філософія освіти свої витоки бере з другої половини XIX ст. (П. Куліш, П. Юркевич, К. Ушинський, Ю. Бачинський). *Першим* українським мислителем був Г. Сковорода. Учений звертався до осмислення освіти у філософській творчості. Освіту філософ уважав засобом виховання всього народу, а витоками його педагогічних принципів були традиції етнопедагогіки, на ґрунті якої сформувались основні педагогічні ідеї трудового виховання за принципом «спорідненості», виховання людини праці, чесної особистості, що вибирає шлях згідно зі своїми природними нахилами. Його послідовник-засновник «філософії серця» П. Юркевич. Ідеї П. Юркевича надихнули представників Кирило-Мефодіївського братства – Т. Шевченка, П. Куліша, М. Костомарова, М. Гулака. Вони зробили значний внесок в українську просвітницьку справу. Просвітницькі ідеї обґрунтовували Я. Козелецький, П. Лодій, І. Котляревський та ін.

У кінці XIX – поч. XX ст. *відстоювали* право українців на національну освіту (мову, культуру), *розглядали* підходи різних ідей і проектів реформування освіти, її трудового і професійного спрямування, зв'язку із життям у навчально-виховному процесі О. Потєбня,

М. Драгоманов, І. Франко, Олена Пчілка, П. Грабовський, М. Коцюбинський, Леся Українка та ін.

Д. Донцов, І. Мірчук, В. Липинський, М. Міхновський, Д. Чижевський, В. Щербаківський та ін. *розглядали* націоналізм як світогляд українського народу, *мріяли* у повернення до створених попередніми поколіннями моральних цінностей українців; брали участь в українському русі, *боролися* за збереження особливостей соціальної і культурної ідентичності, *вперше висунули* ідею політичної самостійності України (1917).

У 1917–1918 роках у розвитку національної освіти в Українській державі чільне місце посідала педагогічна преса, особливо часопис «Вільна українська школа» став своєрідною енциклопедією розвитку шкільництва на Україні, де розглядалися ідеї побудови освіти на національних підвалинах із рідною мовою навчання [2]. У цей час українська педагогічна громадськість почала піклуватися розбудовою національної школи, широко розгортала обговорення питань реформування освіти (О. Дорошкевич, О. Музиченко, С. Русова, П. Холодний, Я. Чепіга, С. Черкасенко та інші). Саме зазначені діячі вбачали шлях оновлення й розширення змісту освіти в запровадженні таких навчальних дисциплін, як: рідна мова і література, українознавство, історія України, географія України, висували вимоги щодо здійснення принципу доступності школи для всіх, безкоштовної початкової освіти тощо.

Серед визначних діячів висловлювала відомий педагог С. Русова, що «важливим засобом навчання дорослих є і українська книжка». Вона стверджувала, що для освітян книга – справжнє знаряддя навчання, яким треба заохочувати учнів, викликати в них бажання якнайкраще використовувати її зміст із повним розумінням провідної думки. Також неодноразово підкреслювала, що національна самосвідомість якнайкраще формується в учнів, котрі і в сім'ї, і в школі спілкуються рідною мовою. Грунтуючись на науковій спадщині О. Потебні, вона розглядала рідне слово як джерело неповторного, національного світобачення. Основною психологічною вимогою педагог вважала прийняття знань на тій мові, яку учень розуміє найкраще, з якою в нього пов'язана вся духовна істота, на якій він має вже цілу низку уявлень. «Попри всі випробування Софія Русова залишилася вірною принципам, що складали основу її педагогічних поглядів – гуманізм, демократизм, народність, природовідповідність, культуровідповідність, особистісно орієнтований підхід, загальнолюдські цінності. Вона назавжди залишилася вірною інтересам українського народу» [1, с. 1].

У 1917 р. у Києві було засновано Українське товариство шкільної освіти, членом якого був П. Холодний. Він мав важливе доручення від Українського товариства шкільної освіти – скласти проект національної школи в Україні. Цей проект став основою концепції єдиної школи, над якою під керівництвом П. Холодного працювало багато комісій [5]. Отже, розбудова національної школи була на першому місці і широко розгорталася серед обговорення питань реформування освіти О. Дорошкевичем, О. Музиченко, С. Русовою, П. Холодним, Я. Чепігою, С. Черкасенком та іншими. Тому, проект став основою концепції єдиної школи який спрямовувався на інтереси українського народу.

З 1918 р. за ініціативою А. Кримського в УАН засновано Комісію **живої української мови** для створення українсько-російського словника. Під керівництвом ученого та за його участю були складені «Найголовніші правила українського правопису» (1921). На його думку, найважливішими джерелами для вивчення історії мови були оригінальні пам'ятки які додав як додаток до «Української граматики», книги «Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'ятників письменської староукраїнщини 11–18 вв.» (1922). Також присвятив низку праць українській літературній мові, її збагаченню й унормуванню: «Практический курс для изучения малорусского языка» (1906), «Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья» (1907–1908), «Українська мова, звідкіля вона взялася і як розвивалася» (1922); вивчення студій з літературознавства. Крім того, А. Кримському належать розвідки про І. Вишенського, Б. Грінченка, М. Драгоманова, М. Комарова, І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, І. Карпенка-Карого, О. Кобилянську, М. Коцюбинського, П. Тичину, Лесю Українку, Ю. Федьковича та ін. Він відомий також працями з антропології: «Про антропологічний склад східних слов'ян» (1928) та ін.

Д.Донцов, І.Мірчук, М.Міхновський, В.Щербаківський та інші, які розглядали націоналізм як світогляд українського народу серед яких і В'ячеслав Липинський – український політичний діяч, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму. Учасник національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. В.Липинський був одним із перших серед громадсько-політичних діячів хто проаналізував їхні причини і наслідки. Він вважав, що державу можна збудувати «тільки величезним моральним зусиллям, тільки безмежною любов'ю до української національної ідеї...». Саме це, на переконання В.Липинського, може підготувати ґрунт для створення української нації й довести «її до вільного і незалежного Державного Життя» [4]. Діяч

детально проаналізував соціально-політичні процеси в Україні, співвідношення класових сил та їхню залежність від зовнішніх чинників і на основі цього обґрунтував нову концепцію здобуття й розвитку української держави.

Ідеї В.Липинського були тісно переплетені з українською національною традицією. На його думку - усі мешканці України є її громадянами, без огляду на їхнє етнічне походження, віросповідання, соціальну належність та національно-культурну свідомість. Отже, концепція територіального патріотизму, якої вчений дотримувався, мала об'єднати та консолідувати всі етноси і стани спільним почуттям їхньої належності та любові до рідної землі.

Одним із найголовніших завдань революційних перетворень проголошувалася українізація школи. *Активізація* культурно-освітнього руху, *створення* умов для вивчення української мови, *розвитку* національної школи, науки, культури, *захисту* національних інтересів діячами культури та освіти Б. Грінченком, С. Русовою, М. Скрипником, М. Хвильовим, О. Музиченком, Б. Манжосом, В. Дурдуківським, Я. Чепігою, А. Макаренком, С. Черкасенком, О. Залужним, К. Зіньківським, І. Соколянським, В. Протопоповим, Г. Ващенком, І. Огієнком, В. Сухомлинським та ін.) сприяли українському державотворенню. Також В. Шинкарук, М. Попович, Є. Бистрицький та ін. *порушували* проблеми освіти, *розробляли* її світоглядні парадигми на національному ґрунті. Крім того, українські діячі провадили думки про національні та загальнолюдські цінності-взаєморозуміння через гуманістичні, толерантні ідеї, це терпимість, щастя, добро та гуманізм (Т.Г. Шевченко, Леся Українка, В. Стус, В. Симоненко Б.Д. Грінченко, В.О. Сухомлинський та ін.). Вихід за межі терпимості призводило до порушень прав людини, насильства, озброєних конфліктів у поліетнічному, поліконфесійному або полікультурному суспільстві. Принципи гуманізму та толерантності у філософсько-освітніх поглядах українських діячів (І. Франко, В. Антипова, О. Грива, О. Майборода, О. Отич, Т. Пилипенко та ін.) розглядалися з позицій виховання гуманістичних цінностей. Демократичні підходи до організації навчально-виховного процесу знайшли висвітлення у дослідженнях А. Духновича, А. Макаренка, В. Семиченка, Є. Шиянова та ін.

Висновки. учені пропагували відродити державницькі традиції української, зберегти особливості її соціальної та культурної сутності, які вважали надзвичайно цінними для українського народу, що і є нині надзвичайно актуальною темою в умовах сьогодення. Отже, філософсько-освітня думка в Україні у цей час була спрямована на розвиток національної мови, культури та загальнолюдські цінності.

Література:

1. Антонеч Н.Б. А «Як жити, щоб був зміст у житті і духовний, і громадський». До 165-річчя з дня народження Софії Русової. *Освіта і суспільство*. Вип. 3. 2021. С. 8-9. Режим доступу: <https://naps.gov.ua/ua/press/calendar/2299/>
2. Вільна українська школа : орган ВУС. Вип. 5/6. Київ, 1918; Вип. 10, 1919. С. 1–9.
3. Донцов Д. Дух нашої давнини. Дрогобич, 1991
4. Тетяна Осташко. Україна В'ячеслава Липинського. *Історія / Український тиждень*, 17 Квітня 2022, 09:33. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/ukraina-v-iacheslava-lypynskoho/>
5. Холодний Петро / *Українська мала енциклопедія* : 16 кн. : у 8 т., Т. 8, кн. XVI : Літери Уш - Я, 1967. С. 2012.
6. Шевченко С.М. Д. Донцов фундатор українського інтегрального націоналізму (1917-1973 рр.). *Актуальні питання у сучасній науці* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»): журнал. 2023. № 10(16) 2023. С. 799-808. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-799-808](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-799-808) Режим доступу: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/issue/archive>
7. Шевченко С.М. Микола Міхновський (1917-1924 рр.) як один із представників українського національного руху кінця XIX – початку XX століття. *The 6th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world»* (April 6-8, 2023). Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. С. 384-387. – Режим доступу: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-6-8-04-2023-toronto-kanada-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/734919/>
8. Шевченко С.М. Національні ідеї В. Липинського. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. уч., 16 трав. 2023 р., Київ / Вінниця : ТВОРИ, 2023. С. 99-101. – Режим доступу: http://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=ourpublications http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Seminar_abstract_collection_16.052023.pdf
9. Шевченко С.М. Національна освіта й виховання учнів у творчості Юрія Федьковича. *The 7th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world»* (May 4-6, 2023). Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. С. 380-384. – Режим доступу: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-4-6-05-2023-toronto-kanada-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/735221/>

References:

1. Antonecz` N.B. (2021). «Yak zhy`ty`, shhob був зміст u zhy`tti i duxovny`j, i gromads`ky`j». Do 165-richchya z dnya narodzhennya Sofiyi Rusovoyi. [And "How to live so that there is both spiritual and social meaning in life." To the 165th anniversary of the birth of Sofia Rusova.]. *Osvita i suspil`stvo*. - Education and society. 3, 8-9. Retrieved from <https://naps.gov.ua/ua/press/calendar/2299/> [in Ukrainian].
2. Vil`na ukrayins`ka shkola : organ VUS. [Free Ukrainian school: the body of the State Administrative Council.]. (1918).5, 6; (1919). 10. 1-9. [in Ukrainian].

3. Donczov D. (1991). Dux nashoyi davny`ny` [The spirit of our antiquity]. *Drogoby`ch*. [in Ukrainian].

4. Tetyana Ostashko. (2022). Ukrayina V'yacheslava Ly`py`ns`kogo. Istoryia [Vyacheslav Lipinsky's Ukraine. History]. *Ukrayins`ky`j ty`zhden`*, 17 Kvitnya 2022, 09:33 - Ukrainian week, April 17, 2022, 09:33. Retrieved from <https://tyzhden.ua/ukraina-v-iacheslava-lypynskoho/> [in Ukrainian].

5. Xolodny`j Petro (1967). *Ukrayins`ka mala ency`klopediya* : 16 kn. : u 8 t. [Ukrainian small encyclopedia: 16 books. : in 8 t.]. 8, XVI. 2012 [in Ukrainian].

6. Shevchenko S.M. (2023). D. Donczov fundator ukrayins`kogo integ`ral`nogo nacionalizmu (1917-1973 rr.) [D. Dontsov, founder of Ukrainian integral nationalism (1917-1973)]. *Aktual`ni py`tannya u suchasnij nauci (Seriya «Pedagogika», Seriya «Pravo», Seriya Ekonomika», Seriya «Derzhavne upravlinnya», Seriya «Texnika», Seriya «Istoryia ta arxeologiya»): zhurnal. - Current issues in modern science ("Pedagogy" Series, "Law" Series, Economy Series, "Public Administration" Series, "Technology" Series, "History and Archeology" Series): journal. 10(16). 799-808. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-799-808](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-799-808) Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/issue/archive> [in Ukrainian]*

7. Shevchenko S.M. (2023). My`kola Mixnovs`ky`j (1917-1924 rr.) yak ody`n iz predstavny`kiv ukrayins`kogo nacional`nogo ruxu kincyа XIX – pochatku XX stolittya [Mykola Mikhnovsky (1917-1924) as one of the representatives of the Ukrainian national movement of the late 19th and early 20th centuries]. *The 6th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world» (April 6-8, 2023) - VI Міжнародна науково-практична конференція «Наукові дослідження в сучасному світі» (6-8 квітня 2023 р.)*, Perfect Publishing, Toronto, Canada, 384-387. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhнародna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-6-8-04-2023-toronto-kanada-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/734919/> [in Ukrainian].

8. Shevchenko S.M. (2023). Nacional`ni ideyi V. Ly`py`ns`kogo [National ideas of V. Lypinsky]. *Pedagogichna biografika v osvith`o-naukovomu prostori v umovax voyennoyi doby` : novi vy`kly`ky` i zavdannya : zb. materialiv VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. z istoriyi osvity` z mizhnar. uch.*, 16 trav. 2023 r., Ky`yiv - Pedagogical biography in the educational and scientific space in the conditions of wartime: new challenges and tasks: coll. materials VIII All-Ukrainian. science and practice conf. on the history of education with international student, May 16 2023, Kyiv. *Vinny`cya : TVORY`*, 99-101. Retrieved from http://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=ourpublications http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/Seminar_abstract_collection_16.052023.pdf [in Ukrainian].

9. Shevchenko S.M. (2023). Nacional`na osvita j vy`xovannya uchniv u tvorchosti Yuriya Fed`kovy`cha [National education and education of students in the work of Yurii Fedkovich]. *The 7th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world» (May 4-6, 2023) - VII Міжнародна науково-практична конференція «Наукові дослідження в сучасному світі» (4-6 травня 2023 р.)*. Perfect Publishing, Toronto, Canada, 380-384. Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhнародna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-4-6-05-2023-toronto-kanada-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/735221/> [in Ukrainian].